

Centrum voor kunst en cultuur

het Koorenhuis;

*Een praktijkstudie naar kwaliteiten van professionals
bij artistieke participatie.*

Deborah Kalmijn

Linda Kompier

Madelief Oosterink

Hanneke Poot

Lotte de Rooij

Centrum voor kunst en cultuur Het Koorenhuis;
Een praktijkstudie naar kwaliteiten van professionals bij artistieke participatie.

Het Koorenhuis in Den Haag is een regulier kunstcentrum dat cursussen en workshops aanbiedt en projecten organiseert op het gebied van kunst en cultuur. Het centrum heeft een afdeling voor mensen met een beperking met een eigen cursusaanbod. De professionals van dit centrum voor kunst en cultuur hebben veel ervaring in het bevorderen van artistieke participatie van deelnemers met een verstandelijke beperking. In de ontwikkelwerkplaats (OWP) Den Haag hebben studentonderzoekers een praktijkstudie gedaan naar de kwaliteiten van deze professionals.

De praktijkstudie is uitgevoerd door Deborah Kalmijn, Lotte de Rooij, Hanneke Poot en Linda Kompier als afstudeeronderzoek van de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Hogeschool Utrecht. Zij zijn ondersteund en begeleid door Madelief Oosterink, onderzoeker bij het lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning van de Hogeschool Utrecht. Dit document is een samenvatting van deze praktijkstudie.

Augustus, 2010.

1. Context van de praktijkstudie

De resultaten van de landelijke enquête van het project Kunst Inclusief vormden de input voor het verdiepende vervolgonderzoek. Om tot een selectie van 20 'goede voorbeelden' (10 centra voor de kunsten en 10 ateliers) te komen zijn er met behulp van kenmerken voor 'good practices' uit de literatuur in samenwerking met de betrokken consortiumpartners een aantal selectiecriteria opgesteld.

De criteria zijn:

1. De begeleiding is gericht op kunstontwikkeling;
2. In de Centra voor de Kunsten nemen mensen met een beperking deel aan activiteiten;
3. Er is een visie op kunstontwikkeling en participatie voor mensen met een beperking;
4. Deze visie is terug te vinden in de dagelijkse praktijk;
5. Er is een vorm van samenwerking tussen het reguliere en het 'speciale' aanbod;
6. Er zijn interessante methoden of werkwijzen ontwikkeld die bijdragen aan de doelstelling van ons project.

Met behulp van bovenstaande criteria zijn 10 centra voor de kunsten en 10 ateliers geselecteerd. Zij zijn nader onderzocht, om op deze manier hun ervaringen en kennis te verzamelen, die de input kan zijn voor andere centra en ateliers om participatie en inclusie van deelnemers met een beperking te bevorderen.

Eén van de good practices is het centrum voor kunst en cultuur, het Koorenhuis in Den Haag. Het Koorenhuis is een regulier kunstcentrum dat cursussen en workshops aanbiedt en projecten organiseert op het gebied van kunst en cultuur. Het centrum heeft een afdeling voor mensen met een beperking met een eigen cursusaanbod en een coördinator. Het aanbod bestaat alleen uit cursussen voor mensen met een beperking. Voor mensen zonder een beperking is er een ander cursusaanbod. Naast verschillende groepslessen zijn er ook individuele lessen op het gebied van muziek, dans, fotografie en video en animatie. Op het Koorenhuis zijn in 2010 zo'n 120 deelnemers met een beperking.

De professionals van dit centrum voor kunst en cultuur hebben veel ervaring in het bevorderen van artistieke participatie van deelnemers met een verstandelijke beperking. Kennis waar andere professionals met minder of geen ervaring veel aan kunnen hebben. In de ontwikkelwerkplaats (OWP) Den Haag hebben studentonderzoekers een praktijkstudie gedaan naar de kwaliteiten van professionals op centrum voor kunst en cultuur het Koorenhuis. Daarvoor hebben zij zowel professionals als belangenbehartigers van deelnemers gesproken. Deze praktijkstudie is een eerste inventarisatie van hun ervaringskennis; het doet een eerste aanzet deze in kaart te brengen en overdraagbaar te maken, zodat andere professionals daarvan kunnen leren. Middels deze praktijkstudie is onderzocht wat gewenste kwaliteiten en randvoorwaarden zijn in het bevorderen van artistieke participatie van deelnemers met een verstandelijke beperking.

Onder de deelnemers met een beperking op het Koorenhuis zijn voornamelijk mensen met een verstandelijke beperking. Deze studie heeft zich dan ook alleen gericht op de ervaring in het ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking. Daarbij moet wel vermeld worden dat er deelnemers zijn met een verstandelijke beperking op verschillende niveaus en regelmatig in combinatie met een andere beperking, als autisme, ADHD, een visuele beperking, of doof- en slechthorendheid.

2. Methode van verzamelen en verwerken

In deze kwalitatieve praktijkstudie zijn gegevens verzameld middels half-gestructureerde interviews, korte gesprekken en participerende observaties.

Voorafgaand aan de fase van data verzamelen hebben de studentonderzoekers twee topiclijsten opgesteld. Eén voor de professionals en één voor de belangenbehartigers van deelnemers. Beide topiclijsten zijn vervolgens uitgewerkt tot half-gestructureerde vragenlijsten. De topiclijsten vormden later de basis voor de op te stellen labels.

Omdat tijdens de interviews het eigen verhaal en de ervaring van de respondent centraal stond is gekozen voor een half-gestructureerd interview. Deze methode laat ruimte genoeg om mee te gaan in het eigen verhaal, maar geeft de beginnende onderzoeker genoeg houvast tijdens het interview. De interviews met de professionals zijn steeds in tweetallen afgenomen, waarbij één studentonderzoeker de hoofdinterviewer was en de ander de assistent. Na de eerste paar interviews zijn de topiclijsten op basis van nieuwe inzichten bijgesteld en aangevuld.

Van alle interviews met de professionals is een digitaal audio bestand gemaakt. De interviews zijn verbatim uitgewerkt en ter controle voorgelegd aan de respondenten.

Naast het houden van interviews, zijn op 16 momenten participerende observaties gedaan tijdens de lessen van de docenten aan deelnemers met een verstandelijke beperking. Zij hebben niet allen het gedrag van docent en deelnemer geobserveerd, maar ook zelf meegedanst en gezonden. Dit in eerste instantie om meer feeling te krijgen met de thematiek.

3. Respondenten

De respondenten van deze praktijkstudie betond uit belangenbehartigers van deelnemers en medewerkers van het centrum voor kunst en cultuur het Koorenhuis.

In totaal zijn er 6 belangenbehartigers gesproken, waaronder ouders en persoonlijk begeleiders. Daarnaast zijn 12 medewerkers van het Koorenhuis geïnterviewd. Deze groep bestond voornamelijk uit docenten die ervaring hebben in het lesgeven aan deelnemers met een verstandelijke beperking, maar ook uit een catering medewerker, een receptionist, een muziektherapeut de kennismakingsgesprekken coördineert en de afdelingsmanager Speciale Doelgroepen.

Gevolgde opleidingen van de docenten: conservatorium, kunstacademie, psychiatrische verpleegkunde, kunstzinnige therapie, muziektherapie en creatieve therapie.

4. Opbrengsten

Professionals en belangenbehartigers zijn van mening dat de deelnemers zich op het Koorenhuis niet alleen op artistiek vlak, maar ook op sociaal en persoonlijk gebied ontwikkelen. Bij sommige deelnemers is het muzikaal gevoel verbeterd, bij weer andere is de communicatie verbeterend, zijn zij zichzelf meer gaan uiten en ontplooien. De studentonderzoekers wilden weten wat je als medewerker nodig hebt om dat te bewerkstelligen. De hieronder beschreven opbrengsten zijn gebaseerd op uitspraken van professionals en belangenbehartiger; het is een weergave van wat zij vinden dat belangrijk is in de ondersteuning van deelnemers met een verstandelijke beperking.

4.1. Zichtbaar zijn

Artistieke participatie gaat in simpele bewoordingen over meedoen en meetellen. Meedoen heeft te maken met een gelijkwaardige behandeling en meetellen heeft te maken met erkenning en bejegening. Het gevoel hebben dat je er ook echt bij hoort en dat je daadwerkelijk mee kan en mag doen. Op het Koorenhuis doen deelnemers met een beperking zichtbaar mee. Zeker 120 deelnemers volgen een cursus. Zij komen wekelijks naar het centrum. Drinken een kopje koffie of kopen wat lekker in de foyer.

Ze zijn zichtbaar en mogen zichzelf laten zien. De jaarlijkse uitvoeringen zijn daar, volgens de professionals en de belangenbehartigers, een zeer positief middel in. Het is een belangrijk evenement waar de deelnemers erkenning voor hun eigen werk krijgen. Een moment waar veel deelnemers naartoe leven, waar ze zichzelf op een podium kunnen presenteren. Door middel van voorstellingen krijgen de deelnemer het gevoel dat zij erbij horen. Ze kunnen laten zien wat ze geleerd hebben en mogen trots zijn op zich zelf.

De manager Speciale Groepen wil in de toekomst nog meer doen aan de zichtbaarheid en positieve beeldvorming en is voornemens om ook in het personeelsbestand, als vaste kracht of vrijwilliger, mensen met een beperking op te nemen.

4.2. Kennis maken

In totaal zijn er 120 deelnemers, van alle leeftijden met een beperking die een cursus op maat volgen. Elke deelnemer heeft zijn of haar individuele wensen en vraagt om die reden ook een eigen aanpak.

Kennismakingsgesprekken worden gehouden door de manager Speciale Groepen en een muziektherapeute. Tijdens het gesprek komt aan bod of de deelnemer al andere cursussen heeft gevolgd, wat de wensen zijn voor de nieuwe cursus, en wat zijn of haar persoonlijk interesse en hobby's zijn. In dat gesprek vormen zij zich een beeld van de nieuwe deelnemer en zijn of haar behoeften op het gebied van ondersteuning.

Zowel de docenten als de belangenbehartigers zijn positief te spreken over deze werkwijze. Heel praktisch gezien zijn de docenten nu in bezit van de contactgegevens van de deelnemers/belangenbehartiger omdat deze op het intakeformulier staan vermeld en kunnen zo nodig makkelijk contact opnemen. Ook zijn de docenten blij met de informatie over de wensen en behoeften van de deelnemer die zij ontvangen, zodat zij daar op in kunnen spelen. Eén van de belangenbehartigers is erg positief over het kennismakingsgesprek en benadrukt dat de afnemer veel geduld had en tijd werd genomen en interesse werd getoond in de deelnemer.

Naast gesprekken worden er ook kennismakingsworkshops gehouden, een middel om te onderzoeken welke lessen bij een deelnemer passen. De serie workshops bestaat uit vier lessen dans en vier lessen muziek. Daarna kan een keuze worden gemaakt voor een specifieke cursus.

De manager Speciale groepen is voornemens exit-formulieren te gaan gebruiken in de toekomst. Om nog beter in kaart te brengen of men naar verwachting heeft aangesloten bij de wensen van de deelnemer en waar kansen liggen om te verbeteren. Enkele docenten houden al gesprekken eens per jaar met deelnemers over wat ze geleerd hebben. Uit de praktijkstudie blijkt ook dat zowel professionals

al belangenbehartigers het erg op prijs stellen als de voortgang wordt bijgehouden en regelmatig wordt besproken.

4.3. Kwaliteiten van de professionals

In deze praktijkstudie is gekeken naar individuele kwaliteiten die docenten nodig hebben bij het bevorderen van artistieke participatie. Echter, men zou ook kunnen kijken naar wat een team professionals gezamenlijk aan kwaliteiten moet bezitten. De afdelingsmanager Speciale Groep spreekt daarom over een zogenaamd teamprofiel. Het gaat erom dat de professionals elkaar aanvullen in kwaliteiten, vaardigheden en opleidingsspecificaties. Dit vanuit de opvatting dat er zo beter kan worden aangesloten bij de speciale wensen. Ieder heeft tenslotte zijn eigen expertise waarvan men gebruik kan maken. De manager stelt wel als voorwaarde dat docenten affiniteit hebben met mensen met een beperking..

Aansluiten bij de deelnemer

De professionals en belangenbehartigers vinden het belangrijk dat een professional aansluiting weet te vinden bij de deelnemer.

Aansluiting bij:

- Het niveau van de deelnemer.
- De belevingswereld van de deelnemer.
- De persoonlijke interesse, als muziekvoorkeur en hobby's .
- Het tempo van de deelnemer.

Om aansluiting te vinden bij de deelnemers heb je bovenal inlevingsvermogen nodig; empathie. Je moet aan kunnen voelen waar eventuele blokkades zitten en deze weg kunnen nemen. Een professional moet in staat zijn 'bij elke deelnemer weer een andere ingang te kunnen vinden'. Dan moet je soms meegaan met de deelnemer; als je merkt dat de concentratie van de deelnemers afneemt even iets anders gaan doen tijdens de les.

Een aantal professionals maken in het interview helder dat de omgang met de deelnemers belangrijker vinden dan de methodiek die wordt toegepast in de les. Zij zeggen veelal intuïtief te werken en de methode aan te passen op de deelnemer. Dat vraagt van de professional improvisatietalent. Daar is flexibiliteit en creativiteit voor nodig, zeggen zij.

Kennis, houding & vaardigheden

Volgens de professionals hebben de deelnemers behoefte aan een veilige en vertrouwde omgeving. Een voorspelbare omgeving zit hem niet alleen in het maken van prikkelarme leslokalen indien nodig, maar begint al bij binnenkomst op het centrum voor kunst en cultuur. De geïnterviewde receptionist en catering medewerker zijn vaste gezichten en zij vertellen dat veel deelnemers dat erg prettig vinden. Zo heeft de receptionist een belangrijke taak de deelnemers een gastvrij welkom te heten.

Als professional...

- Is het belangrijk een vertrouwensband met de deelnemer op te bouwen.
- Heb je enige kennis van wat een verstandelijke beperking inhoudt.
- Heb je geduld nodig en moet je de tijd nemen. Sommige deelnemers ontwikkelen zich niet zo snel en kan het wat langer duren.

- Moet je het leren en ontwikkelen kunnen blijven stimuleren. Professionals geven aan dat wanneer een deelnemer zich niet verder ontwikkelt, het van belang is dat men niet in de diepte blijft kijken, maar uitdagingen worden gezocht in de breedte. Je moet dan kunnen variëren op het zelfde.
- Kan je het beste 'naast de deelnemer gaan staan'.
- Behandel je de deelnemer gelijkwaardig. Dat betekent niet infantiliseren. Dat doen sommige professionals door te letten op gelijkwaardigheid in lesstof. Door in de muziekles gebruik te maken van top40 nummers bijvoorbeeld, in plaats van simpele kinderliedjes.
- Laat je, waar mogelijk, de deelnemer mee beslissen over de lesinhoud. Dat kan bijvoorbeeld door aan de deelnemer te vragen of hij/zij zelf een cd met favoriete muziek mee kan nemen.
- Weet je dat positiviteit erg belangrijk is. Een professional moet lief in bejegening zijn en vriendelijk.
- Is het belangrijk een goede sfeer neer te zetten. Dat kan door enthousiast te zijn en grapjes te maken. Een aantal professionals zegt dat het op de eerste plaats belangrijk is dat de deelnemer er plezier in heeft.
- Geef je de deelnemer erkenning door het maken van complimenten.
- Kan je, indien nodig, ook grenzen en regels stellen.
- Kan je de deelnemer op zijn gemak stellen. Sommige professionals halen de deelnemer beneden bij de ingang op of drinken wel eens eerst samen een kopje koffie voor de les te beginnen.
- Kan je veiligheid creëren door een bepaalde voorspelbaarheid, een vaste structuur, in de les aan te brengen. Dat begint bij zelf op tijd te komen. Je kan steeds beginnen met hetzelfde dansje, of afsluiten met hetzelfde liedje. Bij een dansles kan je elke deelnemer een vaste plek geven in het lokaal.

5. Slot

Uit de praktijkstudie blijkt dat artistieke participatie zich niet alleen binnen de vier muren van het leslokaal afspeelt. Het begint al bij de ingang en alle medewerkers kunnen hier hun steentje aan bijdragen. Thema's als tijd, ruimte, veiligheid en structuur worden vaak gehoord tijdens de gesprekken met professionals en belangenbehartigers en liggen ten grondslag aan de kwaliteiten die een professional zou moeten bezitten.

Echter, de meest voornamelijk kwaliteit is empathie en/of inlevingsvermogen, of affiniteit met de deelnemers. Professional en belangenbehartigers achten dit een absolute voorwaarde. Artistieke participatie is meedoen en meetellen in de kunst. Om dat als professional te bevorderen moet je empathisch vermogen hebben om goed aan te voelen en te kijken wat de individuele deelnemer nodig heeft en aan te sluiten bij zijn of haar wensen en behoeften.